

HƯỚNG DẪN ĐỌC HIỂU ĐOẠN VĂN MỞ ĐẦU TÁC PHẨM CHÍ PHÈO CỦA NAM CAO

ThS. PHẠM THỊ PHƯƠNG HUYỀN

Trường Đại học Tây Bắc

1. Ý nghĩa của đoạn mở đầu tác phẩm Chí Phèo

Cùng viết về đề tài người nông dân như *Lão Hạc*, *Lang Rận*, *Trẻ con không được ăn thịt chó*, *Một bữa no...* nhưng truyện ngắn *Chí Phèo* của Nam Cao có sức khái quát cao và phạm vi phản ánh tương đối rộng lớn, vì thế tác phẩm đã có sức sống lâu bền trong lòng độc giả. Đây cũng là một trong những tác phẩm tiêu biểu của Nam Cao được đưa vào giảng dạy trong chương trình chính khóa ở Trung học phổ thông, dù trải qua nhiều lần thay đổi chương trình giáo dục. Nhận thức rõ vấn đề này, chương trình đào tạo trình độ đại học ở khoa Ngữ Văn - Trường Đại học Tây Bắc đã dành một thời lượng nhất định cho việc hướng dẫn sinh viên tiếp nhận tác phẩm này. Tuy nhiên, do đặc thù sinh viên trong khoa rất đa dạng về thành phần dân tộc và khác nhau về tầm đón nhận nên việc hướng dẫn sinh viên đọc hiểu văn bản này cũng cần phải cụ thể hơn, cần định hướng sinh viên tập trung vào các đoạn văn bản hay những tín hiệu thẩm mĩ để hiểu thấu đáo giá trị tác phẩm. Đoạn văn mở đầu truyện *Chí Phèo* là một đoạn khá tiêu biểu cho nội dung tư tưởng tác phẩm và đặc sắc về bút pháp, tài năng nghệ thuật của Nam Cao. Hình thành và rèn luyện phương pháp đọc hiểu văn bản nghệ thuật cho sinh viên ra trường dạy về đọc hiểu đôi khi chỉ cần tập trung vào một đoạn văn điển hình; những đoạn còn lại, sinh viên sẽ tự thực hành, luyện tập.

Với ý nghĩa đó, chúng tôi mong muốn chia sẻ với đồng nghiệp và các bạn sinh viên một số kinh nghiệm đọc hiểu đoạn văn bản mở đầu tác phẩm này của Nam Cao.

2. Hướng dẫn đọc hiểu đoạn mở đầu tác phẩm Chí Phèo

Đọc hiểu văn chương là quá trình lao động sáng tạo mang tính thẩm mĩ nhằm phát hiện ra giá trị của tác phẩm trên cơ sở phân tích đặc trưng văn bản. Đọc văn chương là đọc cái chủ quan của người viết bằng cách đồng hóa tâm hồn, tình cảm của mình vào trang sách "*cố lấy hồn tôi để hiểu hồn người*" như Hoài Thanh đã từng tâm sự khi viết *Thi nhân Việt Nam*. Đọc không chỉ là tái tạo âm thanh từ chữ viết mà còn là quá trình thức tỉnh cảm xúc, quá trình tri giác để giải mã ngôn ngữ, mã nghệ thuật, mã văn hóa... Hiểu là nắm vững

và vận dụng được. Hiểu một đối tượng không chỉ là dừng lại quan sát nắm bắt cái bề ngoài mà phải hiểu rõ bản chất bên trong. Đối với văn chương, hiểu là phải phát hiện ra và đánh giá mối quan hệ hữu cơ giữa các tầng cấu trúc trong tính chỉnh thể toàn vẹn của tác phẩm. Vì thế, muốn đọc hiểu tác phẩm văn học cần phải trang bị tri thức nhiều mặt: thể loại, thi pháp học, ngôn ngữ học, lí thuyết tiếp nhận...

Đối với tác phẩm *Chí Phèo*, người tiếp nhận cần phải hiểu những giá trị hiện thực, giá trị nhân đạo, nghệ thuật miêu tả tâm lí nhân vật... trong đó bi kịch bị cự tuyệt quyền làm người của Chí Phèo là nội dung hiện thực được phản ánh sâu sắc nhất trong tác phẩm. Bi kịch ấy là âm hưởng chủ đạo vang vọng suốt tác phẩm và đã để lại nhiều dư âm, gợi ra nhiều ý nghĩa. Nó đã được Nam Cao thể hiện qua nhiều chi tiết: hình ảnh túp lều của Chí Phèo nằm ở tận bờ sông nơi vắng người qua lại; lời nói đầy ám ảnh của Chí: từ câu khẳng định "*Tao muốn làm người lương thiện*" chuyển sang câu hỏi "*Ai cho tao lương thiện*" một sự thật phủ phàng và vô cùng đớn đau của Con Người mà lại không được làm người, cuối cùng là một câu khẳng định xót xa: "*Tao không thể là người lương thiện nữa*..." Tuy nhiên, đoạn văn mở đầu tác phẩm là đoạn văn thể hiện thành công nhất ý đồ tư tưởng nghệ thuật của nhà văn. Đoạn văn ấy như sau: "*Hắn vừa đi vừa chửi. Bao giờ cũng thế, cứ rượu xong là hắn chửi. Bắt đầu chửi trời. Có hể gì? Trời có của riêng nhà nào? Rồi hắn chửi đời. Thế cũng chẳng sao: đời là tất cả nhưng chẳng là ai. Tức mình hắn chửi ngay tất cả làng Vũ Đại. Nhưng cả làng Vũ Đại ai cũng nhủ, "Chắc nó trừ mình ra!" Không ai lên tiếng干涉. Tức thật! Ô! Thế này thì tức thật! Tức chết đi được mất! Đã thế, hắn phải chửi cha đứa nào không chửi nhau với hắn. Nhưng cũng không ai ra điều. Mẹ kiếp! Thế thì có phí rượu không? Thế thì có khổ hắn không? Không biết đứa chết mẹ nào đẻ ra thân hắn cho hắn khổ đến nồng nỗi này? A ha! Phải đấy, hắn cứ thế mà chửi, hắn chửi đứa chết mẹ nào đẻ ra thân hắn, đẻ ra cái thằng Chí Phèo! Hắn nghĩ rằng vào mà chửi cái đứa đẻ ra Chí Phèo. Nhưng mà biết đứa nào đẻ ra Chí Phèo? Có trời mà biết! Hắn không biết, cả làng Vũ Đại cũng không ai biết..."* [2; 11]

Hướng dẫn sinh viên hình thành phương pháp đọc hiểu thông qua đoạn văn này, cần tập trung một số vấn đề sau:

2.1. Đọc hiểu tầng cấu trúc ngôn từ

Đọc hiểu tầng cấu trúc ngôn từ của đoạn văn này là hiểu hình thức tái hiện cuộc sống, đó là mọi thành phần của ngôn từ và lời văn như âm thanh, từ ngữ, câu, đoạn, phong cách ngôn ngữ, thành phần của trắc thuật... Vì vậy, cần phải định hướng sinh viên đọc kỹ đoạn văn, chú trọng câu chữ và cách dùng dấu câu. Phát hiện các chủ thể lời nói và kiểu lời văn trong đoạn văn, đối tượng Chí Phèo hướng đến chửi.

Có thể thấy rằng, các chủ thể lời nói trong đoạn văn trên gồm: lời của người trắc thuật, lời của nhân vật Chí Phèo, lời của nhân vật đám đông (dân làng Vũ Đại). Có hai kiểu lời: lời trực tiếp (lời của nhân vật Chí Phèo, của dân làng Vũ Đại) lời gián tiếp (lời của người trắc thuật). Chí Phèo hướng đến năm đối tượng để chửi: trời, đời, tất cả làng Vũ Đại, cha đứa nào không chửi nhau với hắn, đứa chết mẹ nào đẻ ra thân hắn. Chí trong một đoạn văn ngắn, nhà văn đã dùng năm câu hỏi, chín câu cảm thán để biểu đạt cảnh ngộ cô đơn, lẻ loi và tâm trạng bi thương, phản uất, thất vọng đến tối cùng của Chí.

2.2. Đọc hiểu tầng cấu trúc hình tượng thẩm mĩ

Đọc hiểu tầng cấu trúc thẩm mĩ trong tác phẩm, người đọc sẽ nhìn ra được một hiện thực mới mẻ, hiện thực được sáng tạo bằng sự tổ chức lại quan hệ xã hội giữa con người trong một thế giới được xác định bởi không gian nghệ thuật, thời gian nghệ thuật, hình tượng nghệ thuật, chi tiết nghệ thuật thông qua ngôn ngữ nghệ thuật. Đây là cấu trúc hấp dẫn và khó khăn nhất để nắm bắt sự chuyển hóa, khai quát và tưởng tượng của nhà văn từ đời sống tự nhiên phiến diện đến thế giới nghệ thuật sinh động đa dạng, giàu ý nghĩa. Do đó, cần định hướng cho sinh viên chú ý đến kết cấu nội tại tức là mối quan hệ qua lại giữa nhân vật với sự kiện, tình huống, chi tiết nghệ thuật...

Với đoạn văn trên, cần phải chú ý đọc kỹ để phân biệt các điểm nhìn (điểm nhìn của người trắc thuật, điểm nhìn nhân vật đám đông dân làng Vũ Đại, điểm nhìn từ nhân vật Chí Phèo) qua đó hiểu ý nghĩa của sự xuất hiện nhân vật với tiếng chửi nhiều sắc thái.

Chí Phèo chửi như một thói quen trong cuộc sống của mình: "Bao giờ cũng thế cứ rượu xong là hắn chửi", nếu chỉ đọc lướt qua thì người đọc sẽ hiểu đây là hành động của một kẻ say, của một tên nát rượu. Vì thế, cần tạo một không gian mở cho sinh viên tiếp tục suy nghĩ về hành động chửi của Chí. Tiếng chửi của Chí thật đặc biệt, đối tượng mà Chí chửi khá rõ ràng, vừa mang tính khai quát (trời, đời), vừa mang tính cụ thể (tất cả làng Vũ Đại, cha đứa nào không chửi nhau với hắn, đứa chết mẹ nào đẻ ra thân hắn). Nhưng dù là chửi ai và chửi cái gì thì tiếng chửi ấy cũng chìm dần

vào không gian. Rõ ràng tác giả đang hướng về người đọc, thông báo với người đọc về một kiểu người luôn say rượu, hay gây gổ, phá phách và chất chứa một nỗi uất ức muôn được trút bỏ. Lời kể đó có vẻ khách quan, nhưng nó còn bao hàm cả thái độ của tác giả. Tác giả đang đối thoại với bạn đọc của mình bằng ngôn từ giản dị đời thường.

2.3. Đọc hiểu tầng cấu trúc tư tưởng thẩm mĩ

Tác phẩm có giá trị lâu bền với người đọc chủ yếu là do sự sâu sắc của cấu trúc tư tưởng thẩm mĩ. Cấu trúc này vượt qua ngôn ngữ, hình tượng để biến thành trạng thái ưu tư không dứt, tác động sâu xa đến tâm hồn con người. Đó là tư tưởng bám vào sự sống, chuyển hóa thành sự sống khác rồi quay về nguồn sống ở mức độ cao hơn, tập trung hơn, mãnh liệt hơn, thức tỉnh con người cảm hiểu cuộc đời và số mệnh tự giác hơn. Đây là loại cấu trúc không có hình thức xác định cụ thể nhưng bằng cảm xúc trí tuệ người đọc có thể nhận ra số mệnh con người, sứ mệnh lịch sử và thời đại... Để nhận diện cấu trúc này, sinh viên cần đọc đoạn văn một cách sáng tạo, đọc thả tâm tư vào sự chói sáng của hình tượng Chí Phèo. Đọc ra được ý nghĩa tiếng chửi và dụng ý nghệ thuật của nhà văn.

Trong đoạn văn trên, qua cách giới thiệu thật ấn tượng về nhân vật Chí Phèo, người đọc cần hiểu rằng Chí Phèo không phải là một con người bình thường như biết bao người nông dân khác. Chí là một thực thể hoàn toàn bị cô lập trong xã hội. Tất cả mọi người đều xa lánh, chẳng ai đoái hoài đến Chí cho dù Chí xúc phạm họ bằng tiếng chửi. Ta hiểu Chí luôn thèm khát tiếng nói của con người đang cố hòa hợp với mọi người, cố gây dựng một quan hệ người, bằng cách "chọc tức" mọi người nhưng Chí đã thất bại vì "chẳng có ai ra điều". Lời đối thoại của tác giả với nhân vật "thế thì có khổ hắn không?" hàm chứa nỗi thương cảm của nhà văn với nhân vật – một con người cô đơn tận cùng vì bị cộng đồng ruồng bỏ, xa lánh.

Từ một đoạn văn ngắn ta càng thấy rõ tầm quan trọng của lời kể trong tác phẩm tự sự. Chính lời kể đã rọi ánh sáng vào sự kiện, cho người đọc biết nên nhìn sự kiện theo góc độ nào. Cấu trúc của lời kể đã chỉ ra ý nghĩa của truyện. Tác phẩm được mở đầu bằng lời kể "Hắn vừa đi vừa chửi..." chửi không mở đầu bằng "Một anh đi thả ống lươn...", điều đó đã nói lên rằng đây là truyện một con quỷ dữ muốn trở lại làm người lương thiện mà không được, chửi không chỉ là truyện một người lương thiện bị biến thành quỷ dữ. Đoạn văn mở đầu có ý nghĩa quan trọng là vậy, vì thế để hiểu tác phẩm Chí Phèo trước hết cần phải hiểu ý nghĩa của đoạn văn này.

3. Kết luận

Đoạn mở đầu truyện ngắn *Chí Phèo* có sức hút mãnh liệt đối với người tiếp nhận. Nam Cao không chọn lựa kiểu kết cấu cốt truyện theo trình tự thời gian mà đưa phần phát triển của cốt truyện lên vị trí đầu tiên của văn bản với một dụng ý nghệ thuật độc đáo. Nhà văn muốn nhấn mạnh bi kịch của Chí Phèo, nỗi đau của một con người bị tha hóa, một con người bị cự tuyệt quyền làm người. Qua tần bi kịch này, nhà văn đã đặt ra một vấn đề nhân sinh lớn: làm thế nào để con người được sống đúng nghĩa là con người trong xã hội tàn bạo phi nhân tính đương thời, hãy bảo vệ quyền được làm người và quyền được sống lương thiện của con người. Đây chính là chiêu sâu tư tưởng nghệ thuật của tác phẩm và cũng chính là sự sáng tạo những gì chưa có của nhà văn. Với kiệt tác *Chí Phèo*, Nam Cao xứng đáng là một trong những nhà văn hàng đầu của nền văn học hiện thực phê phán 1930 – 1945.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Thanh Hùng (2001), *Đọc văn dạy văn*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
2. Lan Hương (2001), *Nam Cao truyện ngắn tuyển chọn*, NXB Văn học, Hà Nội.

SUMMARY

The article shared the reading comprehension of the opening passage in the work *Chi Pheo*- written by Nam Cao. The author presented: 1/the meaning of the opening passage; 2/Reading comprehension guide to this passage, including: to read language construction level; to understand the structure of aesthetic object; to understand the aesthetic ideology. The author analyzed that: this opening passage get a strong attractiveness to readers. Nam Cao did not choose the plot structure upon the sequential time, he put the plot development to the 1st position of the story with a unique art meaning. The write would like to emphasize Chi Pheo's tragedy- pain of an alienated man, being refused human rights.

ĐÀO TẠO ĐỘI NGŨ GIÁO VIÊN NGOẠI NGỮ ... (Tiếp theo trang 15)

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Quyết định 1400/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ về phê duyệt đề án "Dạy và học ngoại ngữ trong hệ thống giáo dục quốc dân giai đoạn 2008 – 2020".
2. Thông tư 57/2011/TT-BGDĐT về quy định xác định chỉ tiêu tuyển sinh trình độ tiến sĩ, thạc sĩ, đại học, cao đẳng và trung cấp chuyên nghiệp. (http://chinhphu.vn/portal/page/portal/chinhphu/hethongvanban?class_id=1&mode=detail&document_id=154121&category_id=0)

3. Báo cáo thực trạng và kế hoạch triển khai dạy và học ngoại ngữ của một số tỉnh, thành phố trong cả nước năm 2013. (Tài liệu Ban quản lý Đề án Ngoại ngữ 2020 – Bộ GD&ĐT- 2013)

4. Báo cáo của Vụ giáo dục Trung học về Thực trạng dạy nhiều ngoại ngữ trong giáo dục phổ thông. (Báo cáo tại hội thảo Giảng dạy nhiều ngoại ngữ trong nhà trường- lợi ích và thách thức tại Đà Nẵng ngày 12/12/2013)

5. Thông tin chỉ tiêu tuyển sinh các ngành ngoại ngữ ngoài tiếng Anh của các trường các năm học. (Cuốn "Những điều cần biết về tuyển sinh đại học, cao đẳng các năm học" của Bộ GD&ĐT).

6. Báo cáo tổng kết đề án dạy thí điểm 10 năm tiếng Nhật ở các trường phổ thông bậc trung học. (Tài liệu Ban quản lý Đề án Ngoại ngữ 2020 – Bộ GD&ĐT -2013)

7. Ý nghĩa của việc ký kết Biên bản ghi nhớ ngày 17/7/2013 đối với triển vọng cho việc học Tiếng Đức phổ thông tại Việt Nam (Hildegard Thomas – chuyên gia của tổ chức giáo dục ZFA Đức- 2013)

8. Kế hoạch xây dựng các đề án triển khai và mở rộng dạy và học tiếng Nhật, tiếng Đức, tiếng Hàn trong hệ thống giáo dục quốc dân giai đoạn tới. (Tài liệu Ban quản lý Đề án ngoại ngữ 2020 – Bộ GD&ĐT- 2013).

SUMMARY

The article analysed the real status, reasons and solutions to develop foreign language teaching staff at the general schools in Vietnam that excluded teachers of English. According to the author, the current globalization trend asked for challenges and requirements of foreign language teaching/learning improvement, gradually increasing English competency and other foreign languages as well. Besides plan to English teaching and learning, MOET also put other languages into pilot teaching as 1st and 2nd foreign languages at all schools. There have been feasible results in this pilot implementation. However, there were also limitations, including the teachers' development and improvement.